

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА РАДА ОДБОРА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ
ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА
1989–2019

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

MONOGRAPHS

Volume DCLXXXIX

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 110

COMMITTEE FOR THE STUDY OF LIFE AND CUSTOMS OF THE ROMA

THIRTY YEARS OF WORK OF
COMMITTEE FOR THE STUDY OF
LIFE AND CUSTOMS OF THE ROMA
1989–2019

Accepted at the first electronic meeting of the Department of Social Sciences held on June 24, 2019, on the basis of reviews presented by academicians *Tibor Varady* and *Branislav Mitrović*, professor *Dragoljub B. Dorđević*, prof. emer. *Svenka Savić* and *Božidar Jakšić*, PhD.

Editors

Academician

TIBOR VARADY

GORAN BAŠIĆ, PhD

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Књига DCLXXXIX

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 110

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА РАДА ОДБОРА
ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА
И ОБИЧАЈА РОМА
1989–2019

Примљено на I електронској седници Одељења друштвених наука 24. јуна 2019. године на основу рецензија академика *Тибора Варадија* и *Бранислава Мийровића*, професора *Драгољуба Б. Борђевића*, проф. емеритус *Свенке Савић* и др *Божидара Јакишића*

Уредници

академик

ТИБОР ВАРАДИ

др ГОРАН БАШИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Лектура и коректура
Весна Шубић

Идејно решење корица
Никола Сивановић

Технички уредник
Никола Сивановић

Тираж
300 примерака

Штампа
Службени гласник

САДРЖАЈ

<i>Предговор – Тибор Варади</i>	7
Горан Башић, Рајко Ђурић, <i>Радови о стиљусу, идентитету и интеграцији Рома објављени у зборницима Одбора САНУ за проучавање живота и обичаја Рома</i>	9
Драган Тодоровић, <i>Социолошки и сродни радови објављени у зборницима Одбора САНУ за проучавање живота и обичаја Рома</i>	39
Биљана Сикимић, <i>Хуманистичке дисциплине у раду Одбора САНУ за проучавање живота и обичаја Рома</i>	71
Злата Вуксановић-Мацура, Владимир Мацура, Сретен Вујовић, <i>Интеграциони преглед радова о становању и насељима Рома објављених у оквиру истраживачких активности Одбора САНУ за проучавање живота и обичаја Рома</i>	89
<i>Литература</i>	107
ПРИЛОЗИ.....	125
<i>Списак чланова Комисије/Одбора од 1989. до 2019. године</i>	125
<i>Списак објављених зборника Одбора</i>	127
<i>Председници Комисије/Одбора</i>	129

ПРЕДГОВОР

Немачко војно заповедништво у Србији издаје збирку уредаба о култури 22. маја 1941. године, свега месец и по дана од почетка окупације. У параграфу 2 Уредбе о штампи у Србији пише:

„Дозвола за обављање уредничког позива сме да се изда само ако дотични: 1. није Јеврејин или Циганин и ако није ожењен Јеврејком или Циганком.“

Иста (или готово иста) ограничења су постављена и у уредбама о позориштима, биоскопима и варијетеима.

Они који су формулисали ове уредбе о Циганима и Јеврејима нису видели људе, него обрасце. Након тога све је могуће. Обрасци се могу кројити према предрасудама. Такве уредбе су данас прошлост. Ипак, треба да поставимо питање да ли су прошлост постали обрасци и предрасуде које замењују људе.

Одбор САНУ за проучавање живота и обичаја Рома формиран је 10. октобра 1989. године. Можемо рећи да је циљ Одбора била (и остала) једна друга замена. Уместо замене људи обрасцима и предрасудама, Одбор је настојао да предрасуде и обрасце замени научним анализама и дијалозима.

Ова монографија има четири прилога у којима се приказује шта је Одбор учинио протеклих 30 година.

Свој прилог *Радови о сџајџусу, идентитету и интеграцији Рома објављени у зборницима Одбора за проучавање живота и обичаја Рома САНУ* аутори Горан Башић и Рајко Ђурић почињу описом формирања Одбора 1989. године, те пружају податке о председницима и члановима Одбора, о трансформацијама од формирања до данас. Потом се анализа усмерава на неке од кључних тема којима је Одбор посветио пажњу. Тим темама су биле посвећене конференције, предавања, зборници и друге публикације. Анализа се осврће на политички и правни положај Рома, питање идентитета и статуса, те питања еманципације, интеграције и инклузије. Аутори сматрају да је рад Одбора имао утицаја како на развој истраживања о Ромима, тако и на промене јавне политике у односу на остваривање равноправности, те и на промене друштвене свести о Ромима.

У свом раду *Инијеграјивни преглед радова о стиановању и насељима Рома Одбора САНУ за ироучавање живоџа и обичаја Рома* аутори Злата Вуксановић-Мацура, Владимир Мацура и Сретен Вујовић дају преглед настојања да се сагледа и анализира једно питање од кључног значаја за живот и судбину Рома. Предмет анализе чини 37 радова, те зборници који чине два блока (први зборник се базира на излагањима на Конференцији одржаној 16. и 17. децембра 1996. године, а други зборник је објављен 2017. године под насловом *Стиановање Рома у Србији: стиање и изазови*). У раду се анализира допринос неким питањима од кључног значаја, као што су величина ромске популације, просторни распоред ромских насеља, урбана и рурална ромска насеља или правна сигурност стамбеног поседа. Аутори долазе до закључка: „да су радови чланова Одбора позитивно утицали на отварање путева за сагледавање ситуације ромског становања и насеља, али и апеловали за увођење праксе свеобухватног унапређивања ромских насеља.“

У свом раду *Социолошки и сродни радови објављени у зборницима Одбора за ироучавање живоџа и обичаја Рома САНУ* аутор Драган Тодоровић усмерава пажњу на још једну значајну област научног истраживања која је обележила рад Одбора. Међу „социолошке и сродне“ радове сврстава радове који настоје да сагледају живот и обичаје Рома (као што су демографске студије, те радови о религији и верским обичајима Рома). Предмет анализе су и радови који истражују социјални положај Рома у нашем друштву, место Рома у образовном процесу, те питање предрасуда и социјалне дистанце. У својим закључним опаскама аутор примећује: „У етнички, конфесионално и религијски хетерогеним друштвима посебно је значајно питање толеранције. Толеранција није само једна од његових вредности, толеранција је темељна претпоставка цивилног друштва.“

Прилог монографији представља и рад Биљане Сикимић *Хуманистичке дисциплине у раду Одбора за ироучавање живоџа и обичаја Рома САНУ*. Овај рад даје преглед етнографских и етнoлошких студија, затим се осврће на истраживања ромског идентитета и граничних идентитета, те посвећује посебну пажњу лингвистичким студијама које укључују и студије у вези са стандардизацијом ромског језика. Биљана Сикимић наглашава и чињеницу да бројни радови објављени у зборницима Одбора имају компаративни приступ ромолошким питањима. Аутор закључује: „Отворен је простор за разумевање ромске културе и језика као трансграничне уз уважавање локалних специфичности.“

Након 30 година рада можемо рећи да су предавања и конференције у организацији Одбора, те публикације које је објавио Одбор, знатно допринели да обрасце и предрасуде заменимо виђењем стварности и разумевањем. Резултати показују и то да постоји пуно разлога да Одбор настави да се бави питањима важним за положај и живот Рома.

ХУМАНИСТИЧКЕ ДИСЦИПЛИНЕ У РАДУ

ОДБОРА САНУ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА

Биљана Сикимић

Савремена ромологија је већ дуго низ година интердисциплинарна наука: овај прилог ће покушати да прикаже резултате рада Комисије/Одбора за проучавање живота и обичаја Рома¹ САНУ само у области хуманистичких наука, пре свега лингвистике, антропологије, етнологије и историје. Уз дијахрони преглед рада Комисије/Одбора, на почетку овог прилога – а у функцији малог доприноса историји ромологије у Србији, учињен је покушај да се сумирају резултати у објављеним зборницима радова у издањима Одбора у доменима класичне етнографије, етнологије и фолклористике. Жеља је да се затим прикажу радови који се баве граничним питањима идентитета Рома и ромских група из антрополошке и лингвистичке перспективе. Последњи део овог прилога бави се уже лингвистичким питањима којима су посвећени велики делови зборника радова из 2012. године „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“ и цео тематски зборник „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, објављен 2018. као резултат рада међународног скупа одржаног 2016. године.

Одмах по свом оснивању 1. новембра 1989. Комисија за проучавање живота и обичаја Рома САНУ предвидела је неколико тема као своју дугорочну истраживачку оријентацију. На самом почетку рада Комисије теме су се реализовале кроз пет истраживачких пројеката. Иначе, систем петогодишњих пројеката у науци у Србији трајао је до 1999. године, када се пројекти више не помињу у годишњим извештајима о раду.

¹ Комисија за проучавање живота и обичаја Рома променила је име у Одбор за проучавање живота и обичаја Рома 2015. године и зато се у овом прилогу користе оба назива наизменично.

Током 1991. практично је покренут рад на четири пројекта из хуманистичких дисциплина: „Извори и литература о београдским Ромима у 19. и првој половини 20. века“ на коме је требало да ради Јасна Мијаиловић, „Живот и обичаји Рома на подручју Западне Мораве“ (друштвено-економски положај Рома у Краљеву и Крушевцу и околним селима), „Роми и музика у Републици Србији“, „Ромска усмена књижевност“. Петим покренутим пројектом – „Друштвене промене и положај Рома у Србији“ руководила је Александра Митровић. Сви остали пројекти, планирани за реализацију у оквиру петогодишњег плана (1991–1995) требало је да буду започети касније. Током 1992. рад на ових пет пројеката је настављен, а подаци постоје да је у оквиру рада пројекта „Ромска усмена књижевност“, истраживачки тим „који сачињавају студенти Филолошког факултета у Београду“ прикупио „приповетке о Ромима и од Рома на обронцима Копаоника“.

Озбиљни проблеми у раду Комисије почињу током 1993. године због тешке финансијске ситуације у земљи када теренска истраживања практично нису обављана. У годишњем извештају о раду помиње се осам пројеката са потпројектима: „Роми на Дорћолу“ на коме раде Весна Бижић и Јасна Николић у оквиру пројекта „Роми у Београду“, затим нови пројекат „Роми у Војводини“ са три потпројекта („Роми у Панчеву“, сарадник Илдико Ердеи; „Роми у Новом Саду“, сарадник Иван Чакан и „Роми у северном Банату“, сарадник Марија Бански). Нов је био и пројекат „Испитивање живота и обичаја Рома на Косову и Метохији“ са потпројектима „Роми у Вучитрну и околини“ (сарадник Линдуга Дергути), „Роми у Новом Пазару и околини“ (сарадник Ејуп Мушовић) и „Роми у Прибоју и околини“ (сарадник Александар Којадиновић); као и „Дело Тихомира Ђорђевића“ којим је руководила Ђурђица Петровић. У извештају стоји да је она радила на преводу докторске дисертације Тихомира Ђорђевића – дисертација је иначе одбрањена и објављена на немачком језику 1903–1906, а осим тога, Ђурђица Петровић је припремала и „приказ његовог дела класификованог по областима и територији“. Настављен је рад на пројектима започетим претходних година („Ромска усмена књижевност“, „Роми и музика у Србији“ и „Друштвене промене и положај Рома у Србији“). Тешка материјална ситуација Комисије трајала је више од деценије и оставила је озбиљне последице на научни рад: нова етнолошка тема помиње се 1995. године: „Живот Рома у Тимочкој Крајини“, али изгледа да је рад на њој „мировао“. Чини се да је значајна новина у раду 1995. године био најављени почетак припрема за одржавање научног скупа „Стандардизација ромског језика“ у чији организациони одбор су ушли: Мато Пижурица, Свенка Савић, Александра Митровић, Радмило Стојановић, Трифун Димић и Ибрахим Османи. Међутим, Одељење језика и књижевности САНУ дало је мишљење да се „организација скупа одложи због недовољне теоријске заснованости проблема стандардизације ромског језика“. На први ромолошки лингвистички скуп у организацији Одбора, показало се, требало је сачекати више од две деценије.

Почевши од 1996. године, упркос озбиљним финансијским проблемима који су отежавали рад Комисије, ради се у оквиру три тематске целине:

„Етнолошка истраживања (Роми у Београду, Роми у Војводини, Роми у југоисточној Србији, Роми на Косову и Метохији)“; „Језик и образовање Рома“; „Друштвене промене и положај Рома“. Као приоритетне теме за истраживање наведене су „Језик Рома и могућност стандардизације“, „Образовање Рома“, „Друштвени и уставноправни положај Рома у СРЈ“, „Становање Рома“ и „Живот и обичаји“. Следеће 1997. године формиране су радне групе које је требало да организују истраживања на овим приоритетним темама. О стандардизацији ромског језика говорило се ипак на скупу „Роми/Цигани у прошлости и данас“ (скуп је одржан децембра 1996, али је зборник радова објављен тек 2000), где се показало да о овом питању постоје различити ставови: чланови Одељења језика и књижевности САНУ изразили су сумњу у могућност стандардизације ромског језика, а да је његова стандардизација ипак могућа сматрали су „лингвисти и књижевници из редова ромске популације“. Матица Рома је са своје стране истим поводом организовала научни скуп јануара 1997. на коме су учествовали и неки чланови Комисије и на коме је указано да истраживања Трифуна Димића треба усмерити на следеће теме: „утврђивање постојеће и сакупљање језичке грађе, њена класификација, нормирање и вредновање; истраживање ортографије и израда дијалектолошког атласа“. Следеће, 1998. године, рад на приоритетних пет тема је настављен, а лингвистичким питањима – дијалектологијом и стандардизацијом ромског језика – бавио се Трифун Димић.

Организација међународног научног скупа „Култура и језик Рома“ покреће се 2001, а одржавање скупа је првобитно планирано за мај 2002. Исте 2001. године умире Трифун Димић што ће фундаментална лингвистичка истраживања у оквиру рада Комисије знатно отежати, ако не и сасвим прекинути. Организација овог скупа се наставља и одлаже следећих година, од 2004. под нешто измењеним насловом „Идентитет, култура и језик Рома“: скуп је реализован тек 2010. Комисија исте 2010. године поново покреће рад на етнолошким, социолингвистичким и другим темама; на библиографији о Ромима; на бази података посвећеној култури и положају Рома. У децембру 2014. године организован је стручни састанак посвећен стандардизацији ромског језика. На састанку су, поред чланова Комисије, учествовали и експерти лингвисти (Ранко Бугарски и Јелена Филиповић), представници Националног савета ромске националне мањине и Матице Рома. Тиме је започета обнова расправе о питању стандардизације језика Рома.

Гледано у целини, од почетка 21. века, односно у последње две деценије у раду Комисије/Одбора приметно је постепено окретање друштвеним наукама и решавање акутних социјално-економских проблема Рома у Србији, а опадање интересовања за све хуманистичке науке, са изузетком лингвистике. О другим активностима Комисије усмереним на побошљање правно-политичког положаја Рома и њеној сарадњи са другим институцијама на том плану (са Центром за истраживање етничитета из Београда и Етнографским институтом САНУ) као и о јавном оглашавању против расизма детаљно је писао академик Војислав Становчић у свом прегледу рада Комисије од оснивања до 2007. године (Становчић: 2012; 3–15).

Етнолозија и етнографија у раду Одбора

Колективни напори чланова Комисије/Одбора резултирали су објављивањем зборника радова са научних скупова или предавања одржаних у САНУ. Индивидуални ромолошки доприноси свих чланова Комисије/Одбора својим обимом превазилазе амбиције овог прилога, али се увид у појединачне научне доприносе може стећи из извештаја о раду Одбора уз који су последњих година приложене и текуће библиографије ромолошких радова чланова Одбора. Пресек стања ромологије у зборницима радова у издању Одбора не корелира аутоматски са актуелним стањем ромологије као науке у Србији, пре свега због релативно споре процедуре у издавачкој делатности САНУ.

У првом зборнику радова Комисије објављеном 1992. године „Развитак Рома у Југославији. Проблеми и тенденције“ три прилога садрже критичке библиографије стања у одговарајућим ромолошким поддисциплинама у Југославији. Прегледни рад Ђурђице Петровић (Петровић: 1992; 11–35), са својих 205 јединица насталих у распону од две деценије укључујући ту и радове из истог зборника представља комплетан и систематски преглед ромолошких радова у односу на претходне две постојеће библиографије: Љубомира Андрејића, из 1970, која садржи 508 јединица и Марије Далбело из 1989.² Уз критички преглед радова по научним дисциплинама који је укључио и семинарске, дипломске и магистарске радове као и две одбрањене докторске дисертације (Павла Штрукеља и Александре Митровић) Ђурђица Петровић је додала и своје мишљење о задацима ромологије у Србији, а то би били: превод на српски језик докторске дисертације Тихомира Ђорђевића (овог посла се подухватила она сама, како стоји у одговарајућем годишњем извештају о раду: ипак овај задатак ни до данас није обављен), затим прикупљање библиографских података о Ромима из стручних, научних публикација као и штампе, систематско истраживање Рома теренским радом и историографским методама.

У истом зборнику објављен је и преглед радова у домену физичке антропологије Петра Влаховића, са фокусом на истраживањима из шездесетих година 20. века када су се физичком антропологијом бавили југословенски ромолози Татомир Вукановић и Антон Погачник.³ У Одборовим зборницима радова

² Библиографија Љубомира Андрејића, „Прилог библиографији о Циганима“, објављена је у серији тематских етнолошких библиографија у *Гласнику Етнографског музеја* 33 (Београд 1970, стр. 209–270). Ромолошка библиографија Марије Далбело (Marija Dalbello) била је припремљена за међународни научни скуп посвећен језику и култури Рома који је одржан у Сарајеву 1986. године, уп. „Prilog bibliografiji o Romima (Ciganima) u SFR Jugoslaviji s posebnim obzirom na etnološku i folklorističku građu u periodici“, *Jezik i kultura Roma* (Milan Šipka, ur.), Sarajevo: Institut za проучавање националних односа, 1989, 429–499.

³ Најзначајнији ромолошки прилог Татомира Вукановића представља његова монографија *Роми (Цигани) у Југославији*, објављена 1983. у Врању (издавач је штампарија „Нова Југославија“). Словеначки антрополог Антон Погачник (Anton Pogacnik), објавио је монографију о физичкој антропологији Рома у Прекомурју (*Antropološke in morfološke karakteristike Ciganov v Prekmurju*, Razprave XI/7, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za medicinske vede, Ljubljana 1968).

једино овај прилог припада домену физичке антропологије, дисциплини чије су методе у савременој ромологији веома критиковане из етичких разлога.

Преглед дотадашњих по обиму скромних истраживања ромске музике у Југославији објавила је у истом зборнику Андријана Гојковић са констатацијом да о ромској музици у Југославији не постоји „већа одговарајућа етномузиколошка студија“ (Гојковић: 1992; 229).⁴ Етномузиколошким истраживањима и трансформацијом савремене ромске музике у Југославији она се бави у свом следећем раду објављеном у оквиру Одборових зборника (Гојковић: 1993; 108–112) у коме наводи и краће примере неколико музичких биографија. У раду *Циџанска романтика у европској музици 19. века* Андријана Гојковић посебно анализира ромске елементе у европским музичко-сценским делима. Закључује да су композитори прибегавали више визуелним детаљима и ефектима из ромског живота него употреби ромских музичких елемената: овај период карактеришу егзотичне сцене са циганским мотивима уз маштовите костиме, а музику стварану за опере са циганским мотивима одликује „имагинарна инвентивност“ самих композитора, јер се они сами нису бавили ромском музиком (са изузетком мађарских композитора Беле Бартока и Золтана Кодаљџија који су добро познавали музику мађарских Цигана).⁵

Пажња посвећена класичној етнологији и историји Рома из данашње перспективе може се оценити као недовољна: практично нема ромолошких истраживања која би се заснивала на архивском раду. Велики изузетак све до данас представљају радови етнолога и историчара Ђурђице Петровић која је поставила темеље за историју Рома на Балкану, засноване на личним архивским истраживањима.⁶

У зборнику „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Ђурђица Петровић се бавила историјом Рома у Срему у 18. веку на основу архивске грађе Архива Сремске Митровице и Историјског архива Београда уз који је приложила ромску ономастичку грађу и преведене изводе из судских докумената који се односе на Роме у Земуну (Петровић: 2000; 23–33). Студија анализира архивске податке о Ромима после Бечког рата и напоре аустријских власти за њихово стално настањивање кроз обавезу плаћања пореза. За етнолошка и лингвистичка истраживања посебно су значајни подаци о досељавању појединих ромских група у Срем

⁴ Тек крајем деведесетих година 20. века објављена је монографија Весне Ацковић *Вокална музика Рома у Југославији* (Београд: Rominterpres, 1999). Синтезе посвећене ромској музици на Балкану почеле су заиста да се издају тек у новије време, на пример, монографија Керол Силверман (Carol Silverman: *Romani routes, cultural politics and Balkan music in diaspora*, Oxford University press, 2012), односно низ радова словеначког етномузиколога Сванибора Петана посвећених Ромима музичарима са Косова и Метохије, обједињених у монографију *Ламбада на Косову. Етномузиколошки ољеди* (Београд: XX век, 2010).

⁵ Упореди Гојковић 2000; 326.

⁶ Најзначајнији историографски радови Ђурђице Петровић осветљавају долазак Рома на Балкан: „Цигани у средњовековном Дубровнику“, објављен 1976. у *Зборнику Филозофској факултету* 13/1, стр. 123–158 и „Друштвени положај Цигана у неким југословенским земљама у XV и XVI веку“, објављен исте 1976. године у *Југословенском историјском часопису* 1-2, стр. 45–66.

током 18. века до којих је дошла Ђурђица Петровић. Као земље порекла сремских Рома наводе се Банат, Србија, Бугарска, али и Мађарска, Ердељ, Влашка и Грчка, уз податке о њиховим занимањима: израда алатки од гвожђа, рад са калајем, израда дрвеног посуђа, трговина коњима, музика и рад за надницу (Петровић: 2000; 15). У светлу савременог знања о традиционалним ромским занимањима и наведеним подацима о пореклу, односно земљи из које су досељени, може се са великом поузданошћу закључити да су током 18. века у Срему живеле различите ромске групе, пре свега влашких Рома и Бањаша.

Осим фундаменталне студије Ђурђице Петровић, у зборницима Одбора објављена је само још једна студија посвећена историји Рома у Србији: студија Ранка Јаковљевића која се бави историјом Рома у Кладову и Брзој Паланци. Ова студија је настала на основу објављених историјских извора и Пописа становништва Кладова и околине из 1863, као и расположивих антропогеографских извора. Посебна пажња посвећује се Ромима Кладова страдалим у Првом и Другом светском рату, а затим и економској страни живота кладовских Рома у периоду социјализма који карактеришу одлазак у иностранство и прекогранична трговина са Румунијом (Јаковљевић: 2007; 255).

Историјом ромологије као науке бавила се Биљана Сикимић у прилогу који лингвистички анализира путописне белешке шкотског фолклористе и једног од оснивача друштва *Gypsy Lore Society* – Дејвида МекРичија настале током његовог пропутовања кроз Београд 1892. године (Сикимић: 2018; 283–308).

На граници етнологије и фолклористике стоји студија Драгољуба Ацковића *Неки елементи обичајног права Рома* објављена 2012. године која анализира ромско обичајно право, ромски суд (*крис*) и одговарајуће формуле заклетве и проклињања (Ацковић: 2012; 117–141). Ставовима о магијској пракси бајања код македонских Рома бавила се фолклориста Ана Мартиноска на основу теренске анкете обављене у скопском насељу Шуто Оризари. Њен узорак од 53 испитаника различите религијске припадности показао је да око 80% Рома верује у моћ бајања, а да је преко половине имало и лична искуства са овом магијском праксом (Мартиноска: 2012; 297).

Савременом трансформацијом ромских свадбених обичаја у Топлици бави се прилог Баје Саитовића. Уз етнографски опис традиционалне свадбене еротике (мала и велика кана), позивања на свадбу, одлазака на свадбу, даривања и прве брачне ноћи, Саитовић запажа да фотографисање и снимање камером постаје „важније од самог ритуалног чина и његовог значења“, затим, да је традиционални свадбени простор дислоциран у модерне објекте и ресторане, а да је класично даривање замењено новчаним износима (Саитовић; 2012; 484–485). Ромска нематеријална баштина у јужном Банату (обичаји кумачење, изливање воде за мртве и исецање бразде за Ускрс) сагледавана је из етнолингвистичке перспективе у раду *Идем свуда њо иностранство са мојима децама* Биљане Сикимић (2007; 165–166). На граници етнологије и савремене театрологије налази се прилог Љатиџа Демира који анализира ромске обичаје са маскама и њихову везу са савременим ромским позориштем на примеру рада позоришта *Pralipe* (Demir: 2012; 305–317).

Ретка теренска истраживања ромског фолклора условила су да фолклористичких тема у објављеним зборницима радова уопште нема. Надамо се да ће ову велику празнину попунити радови на предстојећем ромолошком скупу посвећеном Радету Ухлику планираном за крај 2019. године у организацији Одбора. Недостају и аналитички радови на тему ромске књижевности – која се помиње само у узгредним напоменама Марсела Куртијадеа (Куртијаде: 2018а; 128). Наиме, Куртијадеов рад на стандардизацији ромског језика заснивао се на уметничкој поезији Рајка Ђурића, као и на необјављеној, рукописној грађи песама Исмета Јашаревића, затим Џевата Гашија, Дисорана Зекирија, Исљама Рашитија и других. Рецепција ромске књижевности у Србији веома заостаје за активним занимањем за ову тему у светској ромологији, тако да се књижевном продукцијом која се на ромском језику објављује у Србији данас успешно баве страни ромолози, као, на пример, Софија Захова.

Ромски идентитет и гранични идентитет

Значајна промена научне парадигме била је проширивање граница ромологије и укључивање у разматрање и других Ромима сродних етничких група чији први језик није ромски. За ове групе се у зборнику Одбора из 2012. године „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“ користи термин *лимитрофне етничке групе*. Ромски идентитет и оспорени/оспоравани идентитет неких етничких група посебно су анализирани у теоријском раду *Идентитет Рома на Балкану (историја и савременост)* бугарских ромолога Елене Марушиакове и Веселина Попова (2012; 179–189), у коме се прати историјски развој процеса преферираног идентитета и етничка мимикрија Рома на Балкану.

Савремена теренска истраживања омогућила су квалитативну анализу идентитета различитих етничких група у Србији које не-ромско становништво сматра за Роме/Цигане.⁷ Антрополог Сања Златановић се у низу својих радова бавила идентитетом етничке групе Ђорговаца, за који, на основу својих теренских истраживања обављених 2004. у околини Врања, користи појам *подељеног идентитета* (Златановић: 2007). Наиме, Ђорговце са Србима повезују вера, језик и обичајна пракса, али се њихове културне и етничке границе не поклапају. Златановић уочава постојање разлика у моделима осмишљавања и организовања егзистенције, као и у доживљавању себе као посебне групе. Ђорговце са Србима повезује културна идентификација, а са Ромима етничко порекло. На основу одломака из транскрипта разговора ауторка доказује да су Ђорговци двоструко маргинализовани (Златановић: 2007; 187–203). Идентитет Ђорговаца се узгредно

⁷ Тимска теренска истраживања сарадника Балканолошког института САНУ, чији се резултати помињу у овом прилогу, имала су истовремено за циљ и језичку документацију (Мандић: 2007; Ђирковић: 2012; Сикимић: 2007, 2012, 2017, 2018а; Сореску Маринковић 2014, 2018). Грађа је архивирана у Дигиталном архиву Балканолошког института САНУ.

истражује и у другим антрополошко-лингвистичким студијама насталим на основу теренског рада: упоредну анализу ставова о Ђорговцима на Косову и Метохији (*Српски Цигани*) са једне, и Бањашима (у Малом Торку у Банату), са друге стране објавила је Светлана Ђирковић. Тема њених истраживања била су и питања идентитета Рома, Ђорговаца и Ашкалија у мешовитим браковима и трансформације њиховог религијског, групног и језичког идентитета. Ауторка закључује да је у свим примерима које је анализирао квалитативном методологијом дошло до „трансформације читавог сета идентитетских обележја“ и да је за феномен мешовитих бракова потребно применити и квантитативне методе социологије и демографије (Ђирковић: 2012; 112). Антрополог Весна Делић истражује граничне идентитете различитих ромских група у Црној Гори: Рома чергара, Рома Муслимана, Ковача, Египћана и Ашкалија и њихове врло сложене међуетничке односе. Посебна пажња је посвећена ромским групама у Црној Гори које су „под утицајем албанске културе“, међу којима су Ашкалије, досељене са Косова, и њиховим сопственим дефинисањима (Делић: 2012; 272). Идентитетом Ковача у Сандаку, у старијој етнографској литератури познатих под именом *Бели Цигани*, на основу теренских истраживања бавила се Биљана Сикимић. Ковачи се данас изјашњавају као Бошњаци, говоре босански језик и муслиманске су вероисповести (Сикимић: 2018а; 101–117).

Увођење истраживања Бањаша у оквире ромологије у Србији допунило је знања о њиховом језику и традицијској култури: један од резултата обимних тимских теренских истраживања Бањаша у Србији и региону представља студија Анамарије Сореску Маринковић посвећена 'бањашком суду' потврђеном код Бањаша католика у Бачкој, коју прате исцрпни увод о идентитету Бањаша у Србији и региону и теоријска разматрања о ромском обичајном праву (Сореску Маринковић: 2014; 137–165). Истом подгрупом Бањаша католика бави се и студија Биљане Сикимић (2017; 229–252) посвећена њиховој материјалној култури у Подунављу и савременој трансформацији њихове традиционалне културе становања. Уз ове антрополошке студије треба додати и фундаменталне лингвистичке радове о румунским бањашким говорима о којима ће касније бити више речи, као и проблематизацију идентитета православних Каравлаха, говорника румунског језика, у Босни и Херцеговини (Станковић: 2012; 251–263).

Прилози у зборницима Одбора баве се религијом Рома из перспективе социологије религије, али њихов критички коментар класичних етнографских извора (Татомира Вукановића, Тихомира Ђорђевића и других аутора) остаје незаобилазан за све студије у хуманистичким дисциплинама, једнако као и резултати социолошки оријентисаних теренских истраживања посмртних обичаја Рома са типологијом ромских гробља и типологија ромских култних места у радовима Нишке ромолошке школе, на пример, у радовима Драгољуба Б. Ђорђевића (2007; 117–142) и Драгана Тодоровића (2012; 462–475); затим социолошка студија о ромским ходочашћима Драгане Радисављевић Ћипаризовић у православној манастир Ђунис и католичко светилиште Мајке Божје Текијске (Радисављевић Ћипаризовић: 2012; 490–493) и други радови. Тема религије Рома је

веома актуелна и у бугарској ромологији: илустративан за примењену истраживачку методологију је рад о трансформацијама ислама и протестантизма Јелис Еролове. Еролова показује сложене трансформације етничког идентитета из ромског у турски, а питање одрживости новог протестантског религијског идентитета Турских Рома муслимана оставља отвореним (Erolova: 2012; 247–248).

Мало простора било је посвећено још једној важној ромолошкој теми – миграцијама. Методологија етнографског теренског рада са Ромима мигрантима тема је студије бугарског антрополога Магдалене Славкове: њена истраживања, обављана у Грчкој на Криту и у Шпанији, током прве деценије 21. века, послужила су јој за анализу позиције истраживача из угла истраживачке етике, емоција и вредносних ставова (Slavkova: 2012; 229–235).

Неке аспекте савремених економских миграција Рома из Баната узгред дотиче прилог Биљане Сикимић у делу који се односи на организовано просјачење у иностранству (Сикимић: 2007; 145–147). Овај рад је иначе примарно обликован као антрополошко-лингвистичка анализа једног разговора вођеног са Ромкињом из Баваништа на различите теме у распону од личне биографије до локалне ромске традицијске културе.

Анамарија Сореску Маринковић бави се миграцијама и религијом румунских Рома Габора и њиховим досељавањем у град Панчево. Ауторка је своје теренско истраживање обавила 2015. године у два банатска насеља – у Панчеву и Владимировцу, на основу којих запажа да Роми Габори своју вероисповест и активно посећивање цркве чувају и обављају и у иностранству, односно у земљама у којима тренутно раде и бораве (Сореску Маринковић: 2018; 320).

Значајну основу за даља антрополошка истраживања пружају демографски радови о различитим ромским групама у Србији којима се бавила Нада Радушки у прилогу *Демографске и етничке особености Рома у Србији* (Радушки: 2007; 41–54).

Лингвистика у зборницима Одбора

Српска академија наука и уметности и њен Одбор за проучавање живота и обичаја Рома на скуповима и трибинама посвећеним Ромима редовно се баве и питањима ромског језика и језика Рома. Тако је у тематским зборницима радова, почевши од 1992. године до данас, увек било места за лингвистичке студије или студије које су се из угла других хуманистичких дисциплина на неки начин дотицале и лингвистичких тема.⁸

У првом објављеном зборнику „Развитак Рома у Југославији. Проблеми и тенденције“ из 1992. године објављене су лингвистичке студије Марсела Куртијадеа (Cortiade), Јанардан Синга Патаније (Pathania) и Шаипа Јусуфа. У следећем

⁸ Сумарни преглед занимања за језик Рома у оквиру Комисије/Одбора био је у основним цртама већ скициран у уводу зборника радова Варади, Сикимић 2018. У наставку овог прилога, он је знатно допуњен и организован по лингвистичким дисциплинама.

по реду зборнику „Друштвене промене и положај Рома“ који су 1993. године уредили Милош Мацура и Александра Митровић није било лингвистичких радова. Зборник „Цигани/Роми у прошлости и данас“, објавио је радове са трећег по реду ромолошког скупа, одржаног 1996. године. Овај зборник, који је уредио академик Милош Мацура садржи посебно поглавље посвећено теми „Језик и образовање“. После скоро десетогодишње паузе, следећи зборник у овом низу, „Друштвене науке о Ромима у Србији“ објављен 2007. године, садржи радове нове генерације лингвиста – Биљане Сикимић, Светлане Ђирковић и Мирјане Мандић. У зборнику са скупа објављеном 2012. године, „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“ већ у наслову се појављује „језик“ као једна од основних тема, па садржи и четири лингвистичка рада: Игора Лакића, Биљане Сикимић, Петра Радосављевића и Анамарије Сореску Маринковић који се тичу како ромског тако и румунског језика којим говоре Бањашци. У зборнику из 2014. године, „Прилози стратегији унапређења положаја Рома“, рад о румунофоним Бањашцима објављује Анамарија Сореску Маринковић. У зборнику из 2018. године, „Роми Србије у XXI веку“, могу се наћи лингвистички радови Марсела Куртијадеа о стандардизацији ромског језика и Биљане Сикимић о спорном идентитету Ковача у Санцаку. Зборник радова „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“ објављен исте 2018. године у целини је посвећен ромском језику и први је такав у издањима Одбора.

Стандардизација ромског језика од самог почетка је била у фокусу Комисије/Одбора. У првом објављеном Академијиним зборнику „Развитак Рома у Југославији. Проблеми и тенденције“ два рада (Pathania: 1992; 211–224 и Cortiade: 1992; 195–209) била су посвећена својеврсној ’изградњи мостова’ између ромског језика са једне стране и индијских језика са друге, односно као прилог стандардизацији ромског језика у смислу конвергенције са индијским језицима. Сличне стандардолошке идеје већ су у то време постојале у Југославији (Шаип Јусуф и Лумније Османи, између осталих), а у новије време неологизми из хинди језика укључени су у иначе веома квалитетно урађен ромски речник Вељка Кајтазија.⁹ На основу свог искуства у превођењу резимеа научних радова на ромски језик,¹⁰ Марсел Куртијаде износи неколико конкретних предлога за стандардизацију међународне терминологије и тумачи однос према лексичким балканизмима (Cortiade: 1992). Шаип Јусуф пише о могућностима стандардизације ромског језика на дијалекатској бази и залаже се за ’западноевропски’ стандард на бази калдерашких говора и балканску верзију стандарда, на основу балканских арлијских говора (Јусуф: 1992). Из савремене

⁹ Речник Вељка Кајтазија објављен је у Загребу 2008, и за основу има ромски гурбетски говор, уп. *Romano-kroacijako thaj kroacijako-romani alavari*, Zagreb: Odjel za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva i „Kali Sara“, Udruga za promicanje obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj.

¹⁰ У питању је зборник *Jezik i kultura Roma* који је уредио Милан Шипка, а објављен је у Сарајеву 1989. (Издавач: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa).

перспективе посматрано, прихватањем ове Јусуфове идеје ромски би постао још један у низу европских полицентричних језика.

Питања стандардизације ромског језика привлачила су редовно највише пажње, тако се у два рада Марсела Куртијадеа (Куртијаде: 2018а; 121–149), Courthiade: 2018; 67–110) објашњава сложени историјат стандардизације ромског језика у 20. веку, са посебним акцентом на њену прихваћеност на територији Југославије и касније у Србији и Хрватској. Куртијаде сматра да је у Србији ситуација са стандардизацијом ромског језика „тужна“ јер постоје групе које се залажу свака за своју варијанту писања, односно за ћирилицу и „хрватску“ латиницу уз више локалних варијаната на југу Србије. Постоје и даље присталице варшавског алфабета који је коришћен у речницима Бајрама Халитија, неколико верских књига, као и у неколико издања лектире, уџбеника итд. (Куртијаде: 2018а; 139–140). Уз ово Куртијадеово мишљење неопходно је напоменути да „варшавски“ алфabet није коришћен у најновијим уџбеницима ромског језика са елементима националне културе за ниже разреде основне школе у издању Завода за уџбенике, аутора Рајка Ђурића и Љуана Коке. Пројекат уџбеника, како стоји у импресуму, реализовао је Центар за едукацију Рома и етничких заједница Београда (ЦЕРЕЗ) у сарадњи са Ромским информативним центром из Крагујевца и Филолошким факултетом из Београда.

Зборник радова објављен 2000. године, „Цигани/Роми у прошлости и данас“, садржи радове са трећег по реду ромолошког скупа, одржаног 1996. Овај зборник има посебно поглавље посвећено теми „Језик и образовање“, а уводну реч за зборник написао је лингвиста Павле Ивић (Ивић: 2000; 5–7). Два кључна питања која покреће, и сада, после више од двадесет година, још увек су актуелна као тема у савременој ромологији. Први став Павла Ивића тиче се стандардизације ромског језика и имплицитно указује на званичан став лингвиста у Србији крајем 20. века:

учење стандардног ромског, који неизбежно мора садржати мноштво импровизованих речи из цивилизацијске и апстрактне сфере, стављаће сваког појединца пред озбиљан задатак, знатно тежи од учења стандардног језика средине, који се не мора посебно савладавати, него се, пошто испуњава човеково окружење, из њега неосетно упија у човека. (...) Ромски језик је од свих језика најмање подесан за амбициозну, друштвено релевантну стандардизацију. Нема изгледа да би неки ромски стандардни језик, било општи или регионални, могао постати заједнички комуникациони медиј Рома у Европи, или у некој европској земљи. (...) Бојим се да би наметање неког ромског стандардног језика у школама могло само отежати ионако не баш једноставан процес школовања ромске деце.

Лингвистичка ромологија, бележи даље Павле Ивић, веома је захвално поље истраживања: она од истраживача захтева вансеријска знања која превазилазе оквире опште и посебне лингвистике, њој се као науци предвиђа лепа будућност. Друго питање тичало се односа дијалеката и стандарда:

Управо оне околности које отежавају његову стандардизацију чине га фасцинантним предметом лингвистичких истраживања. Када наука буде располагала подробним описима свих ромских дијалеката, то ће омогућити да се утврде њихове сличности и разлике, да се реконструишу путеви и донекле хронологија њиховог гранања. (...) једном речју, за лингвистичка проучавања језичка ситуација европских Рома остаће елдорадо.

Треба поновити да предлог Комисије из 1995. године за одржавање скупа са темом стандардизације ромског језика није прихватило Академијино Одељење за језик и књижевност.

Рад на овој важној теми је настављен, тако се стандардизацијом бавио и Ибрахим Османи који је изнео свој предлог ромског писма (Османи: 2000; 139–152). Свенка Савић посебан фокус ставља на допринос преводилаца са ромског језика и на ромски језик с правом наглашавајући да су управо они актери процеса стандардизације. Процес нормирања ромског језика у речницима, уџбеницима, часописима на ромском језику већ је довољно одмакао па би се могло рећи да су нормативном току значајан допринос дали појединци и појединке ромске заједнице, али је за сада допринос преводилаца остао невидљив (Савић: 2018; 213). Преглед ставова о стандардизацији језика налази се и у новим радовима ромских активиста Баје Лукина Саитовића и Љатифа Демира. Уз неспоран истраживачки став да би „у лингвистичка истраживања ромског језика требало укључити носиоце ромског језика“, Баја Лукин Саитовић сматра да озбиљна лингвистичка истраживања „не могу бити валидна без подршке професионалних лингвиста, без обзира на њихову националност“ (Саитовић: 2018; 34), а затим се залаже и за рад на очувању ромског језика и тим поводом указује и на важност рада „на непосредној заштити ромског језика што подразумева пре свега борбу за преношење матерњег језика новим генерацијама и промену данас владајућих негативних ставова о матерњем језику као мање вредном у оквиру сваке ромске породице“ (Саитовић: 2018; 41). Загребачки ромолог, Љатиф Демир сматра да је Ромима неопходна институционална помоћ у раду на стандардизацији која би се могла остварити отварањем института за ромски језик и књижевност, или бар отварањем језичких центара у главним градовима балканских држава, односно наставом ромског језика и књижевности на универзитетском нивоу, што свакако подразумева тесну сарадњу са истраживачима не-ромима (Demir: 2018; 63).

Утисак је да зборници Одбора отварају простор за различите приступе теми стандардизације – почевши од „варшавског“ правописа за који се залаже Марсел Куртијаде, преко европских решења Дитера Халвакса (Halwachs: 2012), све до практичних ортографских реализација у радовима самих ромских истраживача – Рајка Ђурића, Љатифа Демира, Хедине Тахировић Сијерчић и других.

Уз стандардизацију језика уско су везана питања из домена језичке политике: посебан преглед актуелне језичке политике са акцентом на положај ромског језика у Србији дао је Горан Башић (Башић: 2018; 13–30). Башић указује да је у

Републици Србији, упркос томе што природа мултиетничности захтева интеракцију међу етничким заједницама, развијен сегрегативни тип мултикултуралности. Такво друштвено стање делимично је последица етничких сукоба у региону током деведесетих година прошлог века али и политике мултикултуралности која почива на договорима политичких елита. Сегрегативни модел мултикултуралности се огледа у одрживој етничкој дистанци „свих етничких група према свим етничким групама“ и израженој социјалној дистанци „свих етничких група“ према Ромима (Башић: 2018; 26). Башић даље сматра да у таквим друштвеним и политичким приликама Роми немају велике шансе да заштите и очувају свој културни, етнички, језички идентитет. За остварење националног програма потребни су људи који припадају елити знања и који су спремни да на политичку агенду поставе питања од круцијалног значаја за очување идентитета Рома: елиминисање структурног сиромаштва, борба против дискриминације, активно укључивање Рома у друштвене промене и успостављање јасно организоване, делотворне и припадницима националних мањина блиске мањинске самоуправе. Овај процес би, према Горану Башићу, захтевао синхронизовану политичку акцију унутар ромског покрета у Србији, али и солидарност и институционалну и друштвену подршку (Башић: 2018; 26). Заштита језичког идентитета требало би да покрива образовање на свим нивоима на ромском, право грађана ромског порекла да се судовима и органима јавне администрације обраћају на ромском језику, да имају одговарајуће информисање и културни живот на свом језику. О остваривању ових права стара се и Национални савет ромске националне мањине који „одлучује“ или „учествује у одлучивању“ у вези са питањима културне аутономије, али се то у свакодневном животу реализује уз пуно тешкоћа (Башић: 2018; 28).

Неке радове прожима одјек актуелне расправе о различитим задацима ромологије као науке и као примењене дисциплине, односно разматрања о приоритету лингвистичког описа у односу на активности у раду на стандардизацији. У компаративном смислу важни су радови који се баве очувањем и заштитом ромског језика у земљама у региону, Игора Лакића у Црној Гори (Лакић: 2018; 285–294) и Вере Клопчич у Словенији (Клопчич: 2018; 143–154), а донекле и прилог Хедине Тахировић Сијерчић у Босни и Херцеговини (Тахировић Сијерчић: 2018; 111–130).

Настава ромског језика такође је једна од приоритетних ромолошких тема у Србији: стањем наставе ромског језика у Србији бавиле су се Јелена Филиповић и Јулијана Вучо у коауторском раду *Зашто немамо српско-ромску билингвалну наставу у школама у Србији: у ирлој поимању адитивне билингвалне наставе као друштвеној капијала* (Филиповић и Вучо: 2012; 155–174). Оне се залажу за адитивни билингвални образовни модел и нови социо-културни и афективни простор који омогућава потпуну и успешну интеграцију мањинских језика и њихових говорника у образовни простор било које земље. Деци из ромске етнолингвистичке заједнице овакав образовни формат омогућио би максимални развој когнитивних капацитета, унапређење когнитивних и стратегија

учења и обогатио њихову креативност и машту. Курикуларни оквир који би објединио језичке, трансјезичке и међукурикуларне компетенције ромске деце из реадмисије развијен је у оквиру међународног пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије, Филолошког факултета Универзитета у Београду и Ромског образовног форума (Roma Education Fund) из Будимпеште, уз подршку Канцеларије за језичку политику Савета Европе током 2007. и 2008. године. На жалост, овај пројекат није реализован у формалном образовању Србије, нити као пилот, нити као интегрални део образовања Рома (Филиповић и Вучо: 2018). Исту тему својевремено су обрађивале и студије Јелене Филиповић (Филиповић: 2012; 335–347) и Дитера Халвакса (Halwachs: 2012; 319–334).

У јединственом прилогу о језику Рома миграната, Хедина Тахировић Сијерчић наводи пример из свог искуства у настави у Торонту (Канада) са двојезичном ромском децом (Тахировић Сијерчић: 2018) када је израдила тематске наставне јединице двојезично на босанском и на ромском језику, тематски обрађене и илустроване зидне паное на ромском језику, меморијске карте, двојезичне илустроване приче, двојезичне песме и речник. Тај дидактички материјал користе асистенти у настави и наставници у раду са ученицима говорницима ромског језика. Студија Масако Ватабе (Watabe: 2018; 175–201) бави се аутоматским језичким процесуирањем ромске граматике и могућностима његове примене у формалној настави.

Осим ових, у савременој ромологији и иначе актуелних тема, око којих ни данас у светској академској заједници нема јединственог става, кроз радове се може сагледати и слика знатно унапредовалог стања у ромологији на некадашњем југословенском простору који, између осталог, одликује пролиферација лексикографских покушаја, употреба и (зло)употреба лексикографије. О овом феномену посебно реферишу поменута студија Вере Клопчич, потом и Љубице Ђурић (Ђурић Љ.: 2018; 252–270), Рајка Ђурића (Ђурић: 2018; 271–282), Свенке Савић (Савић: 2018; 203–228), али и других аутора који се ове теме узгредно дотичу, свако на свој начин. Могућностима лексикографске обраде румунских бањашких говора бави се Анамарија Сореску Маринковић. Основну тешкоћу представља чињеница да Бањашки у Србији говоре два различита румунска дијалекта – мунтенски и ердељски па би евентуално успостављање бањашке језичке норме уз примену одговарајућег система транскрипције представљало прилично сложен лингвистички задатак (Сореску Маринковић: 2012; 455–456).

Од социолингвистичких тема истраживана је вишејезичност Рома у Банату који уз матерњи ромски језик говоре локални румунски говор и службени – српски језик (Сикимић: 2012). Важну демографску анализу статистичких података о матерњем језику Рома обрадила је Нада Радушки у два своја рада (Радушки: 2007; 46–47 и 2012; 63–65). Поред Свенке Савић (Савић: 2018), питањима превођења са и на ромски језик бавили су се Трифун Димић и Хедина Тахировић Сијерчић (2018: 124–126). Трифун Димић је анализирао могућности превођења текстова из Светог писма на ромски језик, уз кратак коментар о раду на превођењу текстова из Курана и Епа о Гилгамешу (Димић: 2000; 137).

Ромској теренској грађи приступано је и из угла антрополошке лингвистике (Ћирковић: 2007, Сикимић: 2007, Сореску Маринковић: 2018), а један рад применио је критичку анализу дискурса на новинске извештаје о присилном пресељавању Рома у Београду (Илић: 2012). Документациона лингвистика се свакако налази у основи грађе за антрополошку лингвистику, а њеном проблематизацијом за потребе ромологије у Србији бави се Светлана Ћирковић (Ћирковић: 2018), док се могућностима корпусне лингвистике ромског језика бави студија Свенке Савић (Савић: 2018).

Из угла психолингвистике објављена је анализа српског идиолекта једне деветогодишње ромске девојчице у јужнобанатском селу Омољица: Мирјана Мандић у овом раду (уз сва ограничења примењене методологије истраживања) констатује полујезичност девојчице: одступања од стандардног српског језика, од локалног говора и од говора монолингвалне српске деце истог узраста. Ауторка претпоставља да је њена полујезичност последица неадекватног језичког узорка српског језика коме је дете изложено у непосредној околини, односно у породици (Мандић: 2007; 221–239). Српски идиолект са ромским фолклорним формулама једне саговорнице Ромкиње из јужног Баната анализира Биљана Сикимић (2007: 152–155). На основу једног истраживања обављеног у Нишу, психолог Александра Костић се бави стереотипима о знацима лагања (Костић: 2007; 205–220).

И на крају, једна важна лингвистичка дисциплина остала је практично занемарана, а то је граматика ромског језика у најширем смислу, са изузетком студије Рајка Ђурића о ромским модалним глаголима (Ђурић: 2018).

Од њланова до реализације

Има много разлога за велики раскорак између планираних лингвистичких и примењено-лингвистичких задатака у раду Одбора и њихове реализације: тешке финансијске прилике у науци у Србији током деведесетих година 20. века које су потрајале и у првој деценији 21. свакако нису довољно оправдање. Важнијим се чини недостатак лингвиста који би се бавили ромским језиком у Србији и промена научне парадигме до које је дошло у светској ромологији. Недовољно финансирање и маргинални статус науке уз лошу политику високог образовања у последње три деценије довели су малу ромолошку научну заједницу у Србији на само зачеље светске ромологије. Резултат оваквог стања је да се лингвисти у Србији ромским језиком баве из угла примењене лингвистике, односно лингвистички анализирају оне идиоме за које су компетентни, на пример, румунске бањашке говоре.¹¹ Практична питања стандардизације ромског језика препуштена су Ромском националном савету.

¹¹ Лингвисти чланови Одбора данас су Рајко Ђурић, Свенка Савић, Марсел Куртијаде и Биљана Сикимић, а у кратком периоду чланица Одбора била је Јелена Филиповић (2018), социолингвиста. Још неколико чланова Комисије/Одбора бавило се, или се и даље баве примењеном лингвистиком: Трифун Димић и Марија Александровић, између осталих.

У светској ромолошкој лингвистици активно се ради на дијалектолошким описима и изради дијалектолошких атласа као и на анализи ромског језика на свим језичким нивоима – чиме се лингвисти у Србији ни у догледно време неће моћи бавити имајући у виду колико је времена потребно да би се оформили компетентни стручњаци за озбиљне лингвистичке задатке који захтевају одлично владање ромским језиком. Планом рада приликом оснивања Комисије предвиђена је израда дијалектолошког атласа ромских говора у Србији, али се даље од формулисања неопходности рада на овој фундаменталној лингвистичкој теми није одмакло. Крајем деведесетих година, ови сложени задаци били су поверени ромологу Трифуну Димићу.

Светска ромологија, с друге стране, има врло критички однос према ромолошкој баштини 19. века, док у Србији историја ромологије као науке још није ни написана. У плановима рада Комисије/Одбора ова тема била је присутна од самог почетка, али ни за њу није било конкретног интересовања.

Тек радови објављивани у зборницима Одбора у 21. веку отварају питање изједначавања ромског језика и језика којим говоре Роми, што даље, са своје стране, отвара још једно веома дискутовано питање – ко су све Роми у Србији и које све језике говоре као свој први и други језик (будући да постоји широко прихваћен став, како у академској заједници тако и међу ромским активистима, да су сви Роми у Србији – двојезични). Ситуација је у пракси ипак сложенија: двојезични или вишејезични су сви Роми, осим оних који су већ напустили ромски језик, било да су у питању целе заједнице или само поједине породице.

Сви анализирани радови у целини узевши, без обзира на драгоцене анализе које садрже, ипак не дају целовиту слику о стању ромског језика у Србији, нити су довољни да се може говорити о постојању ромолошке лингвистике као дисциплине у Србији. У том смислу Одбор за проучавање живота и обичаја Рома САНУ покушао је да организацијом међународног научног скупа „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“ (одржан у Београду 21–22. 10. 2016) представи реално стање у заштити ромског језика. Идеја организатора скупа била је да окупи истраживаче који би изложили своје ставове на основу актуелног пресека стања у заштити ромског језика и унапред понуђеног сета питања. Једна од предложених тема била је и листа угрожених језика Унеска, која класификује ромски језик у Србији као „дефинитивно угрожен“ (*definitely endangered*). У целом свету, према проценама Унеска, има око 3.500.000 говорника ромског језика, али у Србији не постоје тачни научни подаци о броју говорника ромског језика, нити о стању његове социолингвистичке виталности, недостају научни подаци о ромским дијалектима и локалним говорима (о броју говорника и географским ареалима), тачни подаци о Ромима мигрантима и стању њиховог језика (језиком Рома миграната бави се један једини прилог, а и он само узгредно, Хедине Тахировић Сијерчић 2018: 120–121), као ни увиди у социолингвистичку ситуацију репатрираних Рома. Приоритетни задатак остаје мапирање свих варијаната ромских говора у Србији уз приближну процену броја говорника сваког говора. Основне мере заштите ромског језика у Србији представљало би снимање локалних говора и њихово мапирање, а у следећој фази успостављање

базе података о ромским говорима која би укључивала усмене и писане изворе како за све дијалекте и говоре тако и за ромски стандардни језик.

У објављеним зборницима радова Одбора, како је већ напоменуто, објављени су и фундаментални лингвистички радови о бањашким румунским говорима: Петра Радосављевића о говорима Бањаша у Хрватској (Radosavljević: 2012; 435–447) и Анамарије Сореску Маринковић о говорима Бањаша у Србији (2012). С друге стране, не само у радовима објављеним у зборницима Одбора, већ у науци у Србији у целини изостају истраживања албанских говора Ашкалија и Египћана која свакако зависе и од актуелне научне политике и поимања места Ашкалија и Египћана у ромологији у Србији. Ашкалије у Србији се само узгред помињу у раду Светлане Ћирковић (2012), а Ашкалијама у Црној Гори се бави Весна Делић (2012). Будући да се ромски језик и култура не могу посматрати само у контексту једне државе, било би добро имати увид у научну продукцију из Мађарске, Румуније и Албаније будући да су у овим земљама ромолошка истраживања веома развијена. Како лингвистичка, тако и ромолошка истраживања у целини морају имати балканолошку и истовремено централноевропску перспективу као најужи оквир.

Значај објављених радова

Радови објављени у зборницима Одбора обухватају веома широк географски опсег – не рачунајући историјске радове, и радове који се односе на период Југославије – који донекле отвара увиде у балканску и централноевропску перспективу и представља преглед актуелног стања традицијске и савремене културе и језика Рома и сродних група у Словенији, Хрватској, Аустрији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Бугарској, Северној Македонији и делимично Румунији.¹² Отворен је простор за разумевање ромске културе и језика као трансграничне уз уважавање локалних специфичности.

Отворен је простор за дијалог и супротстављена мишљења о стандардизацији ромског језика. У неким радовима се могу наћи и полемички тонови па и отворена критика актуелне језичке политике. Осим фундаменталних лингвистичких питања – у која свакако спада стандардизација ромског језика – знатан број прилога се бави примењеном лингвистиком. Релативно слабо интересовање истраживача из других хуманистичких дисциплина, пре свега, фолклориста, етномузиколога, историчара, одражава реално стање у научној политици и друштву у Србији у коме се латентна стигма Рома и ромске културе опште преноси и на истраживаче ромологе.

¹² У питању су већ помињани радови Марсела Куртијадеа, Вере Клопчич, Петра Радосављевића, Дитера Халвакса, Андреа Станковић, Весне Делић, Игора Лакића, Јелис Еролове, Магдалене Славкове, Љатифа Демира, Шаипа Јусуфа, Ане Мартиноске и Анамарије Сореску Маринковић.

ЛИТЕРАТУРА

- Александровић, Марија, *Инклузија ромских ученика у средњим школама у АП Војводини*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Ацковић, Драгољуб, *Конституционални проблеми Рома*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Ацковић, Драгољуб, *Неки елементи обичајног права Рома*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Ацковић, Драгољуб, *Проблеми образовања Рома*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Ацковић, Драгољуб, *Самоорганизовање београдских Рома у периоду између два светска рата*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСП, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Бамски, Марија, *Породица као економска заједница код Рома у Новом Кнежевцу*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Бауцал, Александар, *Деца и млади из ромске заједнице у образовном систему Србије: маргинализовани у друштву и маргинализовани у образовном систему*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уме-

- тности, Научни скупови, књ. СХХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Башић, Горан, *Друштвено и политичко организовање Рома у савременој Србији*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018а.
- Башић, Горан, *Положај Рома у централној и југоисточној Европи после 1989. године*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Башић, Горан, *Положај и интеграција Рома у Србији*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Башић, Горан, *Право на службену употребу језика националних мањина у Републици Србији – иерсијски ромској*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Башић, Горан, *Сиромаштво и афирмативне мере*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Башић, Горан, *Социјална интеграција Рома и промене етнокултурног идентитета*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СХХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Благојевић, Марина, *Ставови студената о Ромима: широк осмех и златан зуб*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Валић Недељковић, Дубравка, *Покрајински јавни сервис Војводине: програми на ромском језику*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СХХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Видовић, Марија, *Ромкиње у насељу „Мали Лондон“, Панчево*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Видовић, Марија, *Роми и средње стручно образовање*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни

- скупови, књ. ХСIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Влаховић, Петар, *Етнoантропoлoшкe oдликe Рома у Југoслaвији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Вујовић, Сретен, *Роми и сџановање*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Вујовић, Сретен, *Сџановање Рома у социјалистичкој Србији*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Вуксановић-Мацура, Злата, Мацура, Владимир, *Животи на ивици. Сџановање београдских Рома 1919–1941*, Галерија науке и технике САНУ, Београд, 2015.
- Вуксановић-Мацура, Злата, Мацура, Владимир, *Светло и џамно. Сџановање Рома у Београду на ирелазу 20. у 21. век*, Галерија науке и технике САНУ, Београд, 2016.
- Вуксановић-Мацура, Злата, *Предговор*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Вуксановић-Мацура, Злата, *Социјално сџановање у Србији и Роми*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Гојковић, Андријана, *Осврћи на досадашња проучавања ромске музике у Југославији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Гојковић, Андријана, *Прилагођавање Рома данашњем музичком животију Србије*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Гојковић, Андријана, *Циганска романтика у европској музици XIX века*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Гоцић, Горан, *Цигани и њихови анђели чувари*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Даковић, Невена, *Стереотипи филмске рејрезијације Рома*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности,

- Научни скупови, књ. ХСП, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Делић, Весна, *Ко је ко у Црној Гори? Стучај Рома, Етнџана и Ашкалија*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Денић, Славица, *Промене родној идентитетима и интeркултуралности*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018.
- Дивјаќ, Лазар, *Покушаји пресељења ситановника новобеоградској ромској насеља „Газела“ 2004–2009: иромаијаи, сужоби, резултати и иоследице*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Димић, Трифун, *Светиоисамски џекскови на ромском језику*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСП, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Ђерић, Гордана, *Ситереоитији о Ромима*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Ђорђевић, Драгољуб Б., *Идентитет, религија и обичаји Рома*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Ђорђевић, Драгољуб Б., *Ка социологији религије верској живоија Рома*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Ђорђевић, Драгољуб Б., *Ромолошки коментар методолошких савеија финске Ромкиње Саје Векман*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Ђорђевић, Љубица, *Афирмативне мере за унапређење иоложаја Рома у Србији*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Ђукановић, Љиљана, Игњатовић, Душан, *Енеретиске карактеристике ромских кућа*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.

- Ђурић, Љубица, *Ромолошка лексикографија у Србији: сџање и досџуиностџ*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Ђурић, Рајко, *Без ѓрава нема демократије*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Ђурић, Рајко, *Идентифицирање Рома у оквиру научнои теоријских ѓпарадџми*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Ђурић, Рајко, *Историја холокауста Рома*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Ђурић, Рајко, *Ромски модални глаголи, нека оиворена ѓиљања*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Ђуровић, Богдан, *Друштвена сегрегација и ѓиоизирана свест Рома*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Ердељановић, Александра, *Цигани као уметничка инспирација у југословенском филму*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Зајић, Градимир, *Положај и ѓерсекишве Рома на ѓржисџију рада*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Златановић, Сања, *Ђорџовци: скица за ѓорџреџ ѓодељеноџ идентифицирање*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Ивић, Павле, *Уводна реч*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Илић, Марија, *Пресељење Рома исџод Газеле у ѓолиџичком дискурсу*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности,

- Научни скупови, књ. СХХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Јаковљевић, Ранко, *Џијани/Роми Клагова*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Јакшић, Божидар, *Образовање и школовање ромске деце*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Јакшић, Божидар, *Политика промене идентитета Рома у Србији*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СХХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Јакшић, Божидар, *Роми у Србији – изазови интеграције*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Јеринић, Јелена, *Правни аспекти стијановања Рома у нелегално изграђеним или насељеним објектима*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Јоксимовић, Снежана, Јањетовић, Драгана, *Свесни о себи ромске деце*, у: Мацура, Милош (ур.), „Џигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСП, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Клопчич, Вера, *Положај и употреба ромског језика у систему образовања и у медијима у Словенији*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Костић, Александра, *Перцепције Рома о лажи*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Костић, Иванка, *Роми у Србији – главни проблеми и прејуре у ирисијуу иривима*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Кузмановић, Бора, *Стереотипије о Ромима и етничка диспанца*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.

- Куртијаде, Марсел, *Проблеми њрипаођавања ѡтерминологије неромској ѡорекла ромском језику*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Куртијаде, Марсел, *Рађање и судбина идеје о стандардизацији ѡисаној ромској језика у СССР, СФРЈ и Србији*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018а.
- Лакић, Игор, *Ромски језик у Црној Гори – стање и перспективе*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Лакић, Игор, *Њиошреба ромској језика у образовним и друшћим институцијама у Црној Гори*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Лукић, Радомир, *Њстайвни положај Рома у Југославији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Мандић, Мирјана, *Замена језика – Анализа језичких способности једној ромској девојци*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Марковић, Јасмина, *Занимања и начин стицања средстава за животи Рома у Краљеву (1945–1992)*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Мартиноска, Ана, *Бајање код Рома у Македонији*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Марушиакова, Елена; Попов, Веселин, *Идентитет Рома на Балкану (историја и савременост)*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Мацура, Владимир, *Ромска енклава Орловско насеље на рубу Београда – архивско-урбанистички опис*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови,

- књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Мацура, Владимир, *Један начин санације физичкој оквира ромске енклаве*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Мацура, Владимир, *Беднији од најбеднијих или крајњак опис стања тридесет и једне ромске енклаве у Београду (ледано са урбанистичко-географској ситуацији)*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Мацура, Владимир, *Нужности легализације неформалних ромских насеља*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Мацура, Владимир, Самарџић, Јово, *Ромски стањ у бројевима: поређење оштрих и стањбене ситуације Рома у Београду на основу података из година 1991, 2002. и 2011.*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Мацура, Владимир, Вуксановић-Мацура, Злата, *Процес израде урбанистичкој плана за неформална ромска насеља – пример Мале Губе у Прокуљу*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018.
- Мацура, Милош, *Уводна реч академика Милоша Мацура*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Мацура, Милош, *Демографске промене и друштвени развојак Рома*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Мијаиловић, Јасна, *Цигани – усамљена или паралелна култура*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Милић, Анђелка, *Глобалне промене и свакодневни животи*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Милић, Владимир, *Роми као маргинална друштвена група*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.

- Милосављевић, Милосав, *Роми и девијације*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Митровић, Александра, *Роми на ираницама сиромаштва*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Митровић, Александра, Зајић, Градимир, *Деценија с Ромима у Масурици*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Митровић, Александра, *Друшћивени сџаиџус Рома*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Митровић, Александра, *Иниџирација геџе из ромске еџничке ирује у образовни сисџем*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Митровић, Бранислав, Митровић, Јелена, *Анализа сџамбених склоџова ромске куџе*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Мокрањац, Александра, *Исиџраживања и рефлексџе аџадемџка Мџлана Лојаниџе о најнижџем сџамбеном фонџу Беџграда грује џоловине дваџесетџоџо века*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Нешић, Владимир, *Соџијална функција еџничкоџ сџереџиџиџа Рома*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Обрадовић, Константин, *Права и џоложај мањина у СР Јуџославији – џде су Роми?*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Османи, Ибрахим, *Гласовни сисџем у ромском језџу*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Павловић, Марина, *Услови сџановања и живџиџа у ромским насељима у Лесковџу*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.

- Пајванчић, Маријана, *Уставишне гаранције њива Рома у контексту њива њиваџника националних мањина*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. СХХХХХ, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Петовар, Ксенија, Мацура, Владимир, *Улога њива и бирократиске воље у њивањању услова сивањања у Орловском насељу*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСШ, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Петровић, Турђица, *Научна истраживања Рома у Југославији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Петровић, Турђица, *Цигани у Срему у 18. веку (џивло џроучавању)*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСШ, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Петровић, Едит, *Сивереџијије о ромским занимањима и занимања Рома*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Петровић, Мина, *Сивамбена искључености Рома у централној и југоисточној Европи и Србији*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Петровић, Ружа, *Демографске особености Рома у Југославији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Петрушић, Невена, *Типологија случајева дискриминације Рома у њивањој џракси Повереника за заштитиу равноџивности*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Писари, Милован, *Роми у Београду за време Другој свејској раиша*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Попов, Веселин, *Цигани номади у Бујарској – џиваџионалне и савремене димензије*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСШ, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.

- Прокић, Милутин, *Социјално-економске карактеристике Рома у Југославији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Прокић, Милутин, Станковић, Владимир, Јанковић, Јованка, *Попис ситановништва као извор података о Ромима*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Радисављевић Типаризовић, Драгана, *Роми у ходочашћу: ситуација случаја два свештеништва у Србији (Бојородица Ђуниска и Мајка Божја Текијска)*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Радојчић-Оберкнежев, Марина, *Урбанистички приказ ромских насеља у Зрењанину*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Радушки, Нада, *Демографске и етничке особености Рома у Србији*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Радушки, Нада, *Демографска исцртавања ромској националној идентичности*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Савић, Ксенија, Кораћ, Весна, *Да ли су Роми нова „ризична група“?*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Савић, Свенка, *Високо образоване Ромкиње у Србији: могућности за очување и развој идентичности*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Савић, Свенка, *Корпус(на) лингвистика и ромологија у Србији*, у: Варади, Тибор и Симић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Савић, Свенка, *Формирање студентској идентичности: ромски студенти и студенткиње смештени у студентским домовима Универзитета у Новом Саду*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности,

- Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018.
- Саитовић Лукин, Баја, *Усијешносћ њримене афирмајивне акције у образовању Рома*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018.
- Саитовић, Баја Лукин, *Ромски језик: актиуелни ѡроцеси сћангардизације у Србији*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Саитовић, Баја, *Промене у свадбеним обичајима ѡјоличких Рома*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Сикимић, Биљана, *Вишејезичносћ банајских Рома: ромски, срјски и румунски језик у свакодневној комуникацији*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Сикимић, Биљана, *Идем свуда ѡ иносћрансћиво са мојима децама*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Сикимић, Биљана, *О ѡвору беојрадских Рома крајем 19. века: Дејвид МекРичи*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Сикимић, Биљана, *Традиционалне бајјие и окућнице Рома у Подунављу*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Сикимић, Биљана, *Ковачи у Санџаку*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018а.
- Сореску Маринковић, Анамарија, *Панчевачки Роми Габори: вера и језик вере*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Сореску Маринковић, Анамарија, *Бањашки суд из ујла нових ѡтеренских исћраживања*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна

- издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Сореску Маринковић, Анамарија, *Мојћносћи израге речника бањашиких јовора у Србији: неколико зајџања*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Стакић, Ђурађ, *Модели социјалној рага са мариналним јрујама*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Станковић, Андреа, *Конституција ећничкој идентитетној Каравлаха у Босни и Херцеговини*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Станковић, Владимир, *Роми у свећу јодаћака југословенске сћашћисћике*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Становић, Војислав, *Испираживања о живовићу и јоложају Рома – јројекћи САНУ и објављени радови*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Стојаковић, Витомир, *Међународна сарадња у друшћивеној зашћићи ромске деце*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Стојанчевић, Владимир, *Политћички и јравни јоложај Цијана (Рома) у Србији Првој и Друјој усћанка*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Таировић, Зоран, *Промена слике о Ромима*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018а.
- Танцер, Младен, *Примарна дефицијарност у одјоју и образовању деце Рома у Словенији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Тахировић-Сијерчић, Хедина, *Мојћносћи очувања линвистћичке вићалностћи ромској језика*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, зашћита и перспективе

- ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Тодоровић, Гордана, *Ферилитијет генерација ромских жена по подручјима Југославије*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Тодоровић, Драган, *Национална, религијска и конфесионална идентификација као фактори групивене удаљености од Рома у Србији*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Тодоровић, Драган, *Процеси интеграције Рома: „биши“ и/или „имаши“*, у: Варади, Тибор (ур.), „Роми Србије у XXI веку“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Београд, 2018.
- Тодоровић, Драган, *Роми као етноекосисталици у југоисточној Србији*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Тодоровић, Драган, *Улога бојословских фактора у процеси интеграције Рома југоисточне Србије*, у: Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), „Прилози Стратегији социјалног укључивања Рома“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- Ћирковић, Светлана, *Етнички стереотипи о Ромима у Србији – прамалинвистичка анализа*, у: Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- Ћирковић, Светлана, *Савремена линвистичка испитивања ромских говора у Србији*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Ћирковић, Светлана, *Трансформација ромској идентитету: мешовити бракови*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Ференчак, Миодраг, *Неки чиниоци сусјангарној сјановања у Орловском насељу и моућности њиховој пољшања*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. ХСП, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.

- Ференчак, Миодраг, *Самограна и ромска кућа*, у: Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура, Злата (ур.), „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Београд, 2017.
- Филиповић, Јелена и Вучо, Јулијана, *Зашто немамо српско-ромску билинвалну наставицу у школама у Србији: у прилози поимању адитивне билинвалне наставе као друштвеној катигоризици*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Филиповић, Јелена, *Образовање ромске деце у Србији: језичка иерархизација*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Финдак, Сунчица, *Пошребана и стварање увјетности за обухват ромске деце у предшколске организације*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Фира, Александар, *Уставни положај Рома у Савезној Републици Југославији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Цвејић, Јасминка, *Сиромаштво и животиња средина Орловској насеља*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Цекић, Никола, *Урбархийекитур седам ромских енклава у Нишу*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Чакан, Деана, *Роми и медији*, у: Мацура, Милош (ур.), „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Чакан, Иван, *Роми у Новом Саду данас*, у: Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), „Друштвене промене и положај Рома“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- Шаип, Јусуф, *Норматива и нејзинатива израженоси*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.

- Courthiade, Marcel, *Consolidating the standardization of the Romani language – past, present, future, in respect of dialectal diversity while granting easy worldwide communication in mother tongue*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Demir, Ljatif, *Tijelo, obred, ritual, scena kod Roma u Makedoniji*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Demir, Ljatif, *Romski jezik u 21. stoljeću: u labirintu varijeteta ili novim putem ka (re)standardizaciji*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- Erolova, Yelis, *Identity and Religion of the Muslim Roma/so-called Turkish Gypsies*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Halwachs, Dieter W., *Romani Teaching: Some General Considerations Based on Model Cases*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Marušiakova, Elena, *Inter-group self-government of Bulgarian Gypsies*, у: Милош Мацура (ур.), „Дигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Pathania, J. S., *Четири породице речи-мојилова између ромској језика и језика Индије*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Popov, Vesselin, *Gypsy nomads in Bulgaria – traditions and contemporary dimensions*, у: Милош Мацура (ур.), „Дигани/Роми у прошлости и данас“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- Radosavljević, Petar, *Pogled na bajaške dijalekte u Hrvatskoj*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Slavkova, Magdalena, *Doing Ethnographic Fieldwork among Gypsies in Home Country and Abroad*, у: Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), „Промене идентитета, културе и

- језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- Tancer, Mladen, *Problemi in perspektive šolanja otrok Romov u SR Sloveniji*, у: Мацура, Милош (ур.), „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- Watabe, Masako, *The NooJ Approach of Automatic Language Processing as a Tool for Systematization of Romani Grammar in Both Description and Formal Teaching*, у: Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.

ПРИЛОЗИ

СПИСАК ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ/ОДБОРА ОД 1989. ДО 2019.

АЛЕКСАНДРОВИЋ, МАРИЈА

АЦКОВИЋ, ДРАГОЉУБ

БАШИЋ, ГОРАН

ВАРАДИ, ТИБОР

ВУЛОВИЋ, СРЕТЕН

ВУКСАНОВИЋ-МАЦУРА, ЗЛАТА

ДИМИЋ, ТРИФУН

ЂОРЂЕВИЋ, ДРАГОЉУБ

ЂУРИЋ, РАЈКО

ЖИВКОВИЋ, ЈОВАН

ЈАКШИЋ, БОЖИДАР

ЈОВАН ЋИРИЉОВ

КРАСНИЋИ, АЛИЈА

КУРТИЈАДЕ, МАРСЕЛ

ЛУКИЋ, РАДОМИР

МАЦУРА, ВЛАДИМИР

МАЦУРА, МИЛОШ

МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, НАДА

МИТРОВИЋ, АЛЕКСАНДРА

ПЕТРОВИЋ, ЂУРЂИЦА

ПЕТРОВИЋ, ПАВЛЕ

ПЕТРОВИЋ, РАДМИЛА

САВИЋ, СВЕНКА

САИТОВИЋ, БАЈА ЛУКИН

СИКИМИЋ, БИЉАНА

СИМИЋ, ЂУРА

СТАНОВЧИЋ, ВОЈИСЛАВ

ТАДИЋ, ЉУБОМИР

ТАИРОВИЋ, ЗОРАН

ТОДОРОВИЋ, ДРАГАН

ФИЛИПОВИЋ, ЈЕЛЕНА

ФИРА, АЛЕКСАНДАР

ХРЊИЦА, СУЛЕЈМАН

ШИПКА, МИЛАН

ОБЈАВЉЕНИ ЗБОРНИЦИ

- „Развитак Рома у Југославији – проблеми и тенденције“, Мацура, Милош (ур.), Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXVIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 1, Београд, 1992.
- „Друштвене промене и положај Рома“, Мацура, Милош и Митровић, Александра (ур.), Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. LXXX, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 2, Београд, 1993.
- „Цигани/Роми у прошлости и данас“, Мацура, Милош (ур.), Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. XCIII, Одељење друштвених наука, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, књ. 3, Београд, 2000.
- „Друштвене науке о Ромима у Србији“, Тадић, Љубомир и Башић, Горан (ур.), Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2007.
- „Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“, Варади, Тибор и Башић, Горан (ур.), Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CXXXIX, Одељење друштвених наука, књ. 33, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2012.
- „Прилози Стратегији унапређења положаја Рома“, Варади, Тибор, Ђорђевић, Драгољуб и Башић, Горан (ур.), Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 106, Комисија за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2014.
- „Становање Рома у Србији: стање и изазови“, Варади, Тибор и Вуксановић-Мацура Злата (ур.), Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 107, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2017.
- „Роми Србије у XXI веку“, Варади, Тибор (ур.), Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књ. DCLXXXVIII, Одељење друштвених наука, књ. 109, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.
- „Очување, заштита и перспективе ромског језика у Србији“, Варади, Тибор и Сикимић, Биљана (ур.), Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књ. CLXXV, Одељење друштвених наука, књ. 40, Одбор за проучавање живота и обичаја Рома, Београд, 2018.

КАТАЛОЗИ СА ИЗЛОЖБИ

Вуксановић-Маџура, Злата, Маџура, Владимир, *Животи на ивици: сѣановање београдских Рома 1919–1941*, САНУ, Галерија науке и технике САНУ, бр. 21, Београд, 2015.

Вуксановић-Маџура, Злата, Маџура, Владимир, *Светило и ѿамно: сѣановање Рома у Београду на прелазу 20. у 21. век*, САНУ, Галерија науке и технике САНУ, бр. 23, Београд, 2016.

ПРЕДСЕДНИЦИ КОМИСИЈЕ/ОДБОРА

МИЛОШ МАЦУРА

Правник, економиста, демограф
Беч, 20. 1. 1916. – Београд, 29. 8. 2005.

Чланство у САНУ

Одељење друштвених наука: дописни члан од 21. 3. 1974; редовни члан од 7. 5. 1981; заменик секретара Одељења друштвених наука (1981–1985); секретар Одељења (1985–1989); члан Председништва САНУ од 16. 11. 1989. до 26. 5. 1994.

Запослење

Професор универзитета (1958–1966); директор Савезног завода за статистику (1963–1966); директор Одељења за становништво ОУН (1966–1972); научни саветник Економског института у Београду (1972–1984), пензионисан (1984).

Одбори

Одбор за проучавање становништва (председник); Одбор за економске науке; Одбор за филозофију и друштвену теорију; Комисија за проучавање живота и обичаја Рома (председник од 1989. до 1999); Међуакадемијски демографски одбор; Одбор за сакупљање грађе о геноциду против српског и других народа у 20. веку; Међуодељењски одбор за проучавање националних мањина и људских права (председник од 1989. до 1999).

ЉУБОМИР ТАДИЋ

Правник, филозоф

Смријечно (Црна Гора), 14. 5. 1925. – Београд, 31. 12. 2013.

Чланство у САНУ

Одељење друштвених наука: дописни члан од 12. 12. 1985; редовни од 27. 10. 1994.

Запослење

Професор универзитета: ванредни професор Правног факултета у Сарајеву 1960–1962; редовни професор на Филозофском факултету у Београду од 1963. до 1975; научни саветник у Центру за филозофију и друштвену теорију Института друштвених наука у Београду од 1980.

Одбори

Одбор за филозофију и друштвену теорију; Одбор за етнологију; Међуодељењски одбор за проучавање положаја српске мањине у суседним земљама (променио назив у: Међуодељењски одбор за проучавање националних мањина и људских права); Међуодељењски одбор за национална питања; Комисија за проучавање живота и обичаја Рома (председник од 1999. до 2009); Комисија САНУ за задужбине.

АЛЕКСАНДАР ФИРА

Правник

Крагујевац, 5. 4. 1929. – Београд, 31. 12. 2011.

Чланство у САНУ

ВАНУ: дописни члан од 4. 12. 1979; редовни члан од 22. 11. 1984. САНУ: редовни члан од 29. 5. 1991. Одељење друштвених наука: редовни члан од 9. 10. 1992.

Запослење

Професор Правног факултета у Новом Саду, редовни од 1970; судија Уставног суда Југославије од 1969, председник тог суда 1982–1990; председник Уставног суда Војводине од 1974; председник Савезног комитета за законодавство и члан СИБ-а, 1975–1982; професор Факултета политичких наука, 1990–1994.

Функције у САНУ

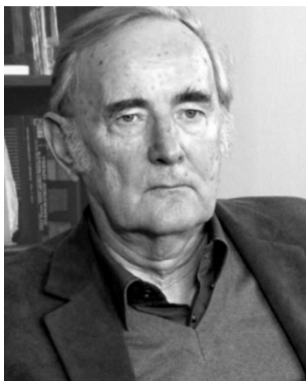
ВАНУ: председник Председништва 1988–1990.

Одбори

Међуодељењски одбор за проучавање националних мањина и људских права; Одбор за проучавање извора српског права, председник; Комисија за проучавање живота и обичаја Рома (председник од 2009. до 2011); Фонд за научна истраживања САНУ, члан Управног одбора од 28. 5. 1998.

Чланство у стручним удружењима

Удружење за политичке науке Србије, члан Председништва; Удружење „Наука и друштво“, члан Председништва; Југословенско удружење за уставно право; Central European Academy of Science and Art (Темишвар) редовни члан 1997.

ТИБОР ВАРАДИ (Tibor Várady)

Правник

Зрењанин (Велики Бечкерек), 1939.

Редовни члан Одељења друштвених наука

Чланство у САНУ

За дописног члана ВАНУ изабран 1987; за дописног члана САНУ изабран 1992. (када је ВАНУ постала део САНУ); за редовног члана САНУ изабран 2003.

Школска спрема

Правни факултет Универзитета у Београду, основне студије (1962) и магистарске студије (1967); Правни факултет Харвардског универзитета, докторат (1970).

Запослење

Правни факултет у Новом Саду, редовни професор; у пензији.

Чланство у одборима САНУ

Председник Одбора за проучавање националних мањина и људских права; председник Одбора за проучавање живота и обичаја Рома (2012–); члан Академијског одбора за сарадњу са нашим научницима и уметницима у иностранству.

Чланство у стручним удружењима

Члан ILA (Светско удружење за међународно право) (1970–); члан Société de la Legislation compare (1980–); председник Панела Asser College Europe (1996–2001); члан International Academy of Comparative Law (2006–); члан American Bar Association (2006–); члан Society of European Contract Law (2006–); члан Друштва књижевника Војводине (1975–).

Уреднички рад

Одговорни уредник часописа *Új Symposion* (1969–1971); главни и одговорни уредник часописа *LETÜNK* (1990–1999); члан уредништва *Архива за њравне и друшћивене науке*; члан редакције *Јуословенске ревије за међународно њраво*; стални кореспондент правног часописа *Netherlands International Law Review* (1985–2005); члан листе главних сарадника правног часописа *Revue de l'Arbitrage* (1983–1994); члан уредништва *Croatian Yearbook of International Commercial Arbitration* (1998).

